

Žorž Dibi [Georges Duby], *Društvo u XI i XII veku u makonskom kraju*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci – Novi Sad 2011., 660 str.

Nakon prijevoda knjiga *Le temps des cathédrales* (Vreme katedrala) i *Le dimanche de Bouvines* (Bitka kod Buvina), u izdanju Izdavačke knjižarnice Zorana Stojanovića 2011. godine objavljen je i prijevod djela Georgesa Dubya *La société au XI et XII siècles dans la région macconnaise* (*Društvo u XI i XII veku u makonskom kraju*) na srpski jezik. Prijevod djela napravljen je prema izdanju nakladnika Editions de l'École Pratique des Hautes Études en Sciences Sociales iz 1988. godine. Navedena godina može zavarati čitatelje koji se tek upoznaju s opusom Georgesa Dubyja, budući je knjiga prvi put izašla sada već davne 1953. godine i prvo je Dubyjevo djelo. No, istraživanja koja su se pretočila u *Društvo u XI i XII veku u makonskom kraju* čine istraživačku jezgru koju je Duby kasnije širio, što je najočitije u njegovim djelima *Economie rurale et la vie des campagnes dans l'Occident médiéval* (1962.) [engleski prijevod *Rural Economy and County Life in the Medieval West*, 1968.], *Guerriers et paysans, VII-XIIe siècle* (1973.) [engleski prijevod *The Early Growth of European Economy: Warriors and Peasants from the Seventh to the Twelfth Century*, 1974.], te *Chivalrous Society* (1977.). Dapače, iako poprilično starog datuma, utjecaj koji je knjiga ostvarila na daljnji razvoj historiografije, naročito na proučavanje društvenih struktura razvijenog srednjeg vijeka i razvoja feudalizma, i dalje je čini aktualnim štivom (iako je vjerojatno bilo vrlo teško pretpostaviti takav razvoj događaja s obzirom na to da je, prema ondašnjim govorkanjima, sam Duby financirao tiskanje knjige, koja je sukladno tome bila vrlo oskudno opremljena; vidi: Frederic L. Cheyette, Georges Duby's Maconnais after fifty years: reading it then and now, *Journal of Medieval History*, sv. 28, Amsterdam 2002., str. 292).

Veoma obimna, knjiga je podijeljena na tri glavne cjeline, od kojih svaka prati makonski kraj u sljedećim vremenskim intervalima: od 950. do 980. godine, 980. do 1160. godine te od 1160. do 1240. godine. U prvoj cjelini Duby opisuje društvo u kojem je s nestankom kraljevske vlasti "javnu" vlast preuzeo makonski grof, koji je legitimni nosilac *bana*, autoriteta zapovijedanja kojem svi slobodni ljudi u najboljoj karolinškoj maniri javno polažu vjernost. Makonsko društvo toga doba najdublje razdvaja granica između slobodnih, koji imaju obvezu – koja je ujedno i znak te slobode – obavljati vojne službe i prisustvovati zasjedanju suda, i neslobodnih: Židova i kmetova. Granica je to pravne prirode, dok ona ekonomske naravi – u svijetu kojem bogatstvo počiva na zemljišnom posjedu – čini razliku unutar sloja slobodnih, ali je daleko fluidnija od granice slobodnih i neslobodnih.

U razdoblju nakon 980. godine promjene u političkoj sferi postupno mijenjaju makonsko društvo, a u središtu tih zbivanja ističu se utvrde s kaštelanima na čelu, koji postaju centar političke moći. Pedesetak godina nakon nestanka kraljevske moći urušavanje grofovске javne vlasti pred kaštelanima nije bilo obilježeno nekim dramatičnim događajem, ali su nedolasci kaštelana na zasjedanja suda pod predsjedavanjem grofa nakon 1000. godine bili prvi jasni znaci prebacivanja težišta moći, prebacivanja koje je označilo raspad javne, odnosno državne vlasti i početak feudalizma, vrijeme seniora i vazala. Političke promjene generirale su i promjene u društvenoj strukturi. Urušavanjem "javnih" sudova, kako grofovskog, a naročito vikarskih sudova pred kojima je svoje sporove rješavao najveći dio slobodnih ljudi, gospodari banalitetnih vlastelinstva, to jest mahom kaštelani, sude i presuđuju i slobodnim ljudima i kmetovima, čime se postepeno izbrisala razlika među njima. Taj proces dovršen je krajem 11., odnosno početkom 12. stoljeća, od kada postoji samo klasa seljaka koji se u izvorima označavaju kao *rustici*. U razdoblju stapanja kmetova i dijela slobodnih ljudi pod banalitetnim vlastelinstvima rađa se i viteška klasa, koja je zahvaljujući vojnom pozivu – koji je zahtijevao sve samo ne mala sredstva – uspjela izmaći opterećenjima što ih je nametao vlastelinski ban. No, nove političke okolnosti nametale su promjene i u viteškoj klasi. Kako bi očuvali ekonomsku podlogu o kojoj je ovisio njihov status i kako bi se zaštitili uslijed nestanka državne vlasti, trebalo je zaustaviti običaje koji su u prethodnom razdoblju najviše slabili njihovu moć: pobožne

donacije i nasljedne običaje uslijed kojih se posjed jednako dijelio među svom djecom, čime se svakom generacijom sve više mrvio i usitnjavao. Uslijed tih promjena mijenjala se i struktura roda, to jest došlo je do jačanja rodovskih veza koje odmjenuju "individualizam" 10. stoljeća, čime je, naizgled paradoksalno, alodij bio sigurniji u feudalnom dobu, između 1075. i 1160. godine, nego u 10. stoljeću. Razvoj banalitetnog vlastelinstva omogućio je izdizanje i izdvajanje još jednog društvenog sloja, ministerijalaca, a obnovom trgovine u makonskom kraju krajem 11. stoljeća stvara se i građanski sloj.

No, te ekonomske promjene neće radikalno utjecati na društvenu strukturu makonskog kraja do druge polovice 12. stoljeća, kada postaju korijen društvenih promjena, iako ni one u političkoj sferi nisu zanemarljive. Sinergijski učinak porasta cijena, pomame za novootkrivenim luksuznim robama koje postaju dostupne razvojem trgovine i prestanka ekonomske solidarnosti roda donio je znatne probleme velikom dijelu plemstva, kako kaštelanima tako i sitnom plemstvu. S druge strane, novi ekonomski uvjeti pogodovali su bogaćenju građanstva, koje novostečena bogatstva koristi i za kupnju zemljišnih posjeda, čime ulazi u sloj zemljoposjedničke vlastele te se time uključuje u feudalni sustav, i to kao njegov vrh, na slikovit način predstavljajući sudar starih institucija s novim ekonomskim okolnostima. U političkoj sferi poremećaje u makonskom društvu donio je povratak kraljevske vlasti u drugoj polovici 12. stoljeća. Gotovo "uvučeni" u zbivanja, Kapetovići su daleko lakše nego na sjeveru i zapadu Francuske, gdje su bile uspostavljene veće i čvršće kneževine i vojvodstva, u makonskom kraju povratili vlast koja je okopnila sredinom 10. stoljeća. Povratak kraljevske vlasti najviše je pogodio grofove i kaštelane, ali je ona, postavljajući se kao vrhovna vlast i vrhovni sudac, općenito duboko poremetila političku kulturu koja je počivala na sukobima banalitetnih vlastelinstava tijekom kojih nije bilo moguće uspostavljanje takve vrste hijerarhije u kojoj je netko za sebe mogao tvrditi (ili u praksi provoditi) da je vrhovna (neprikosnovena) vlast. Dakle, zajedničko djelovanje ekonomskih promjena koje su nagrízale ekonomsku bazu položaja plemstva i ograničavanje nezavisnosti i slobode djelovanja od strane suverene vlasti preobrazilo je sve slojeve plemstva, a to se možda najbolje ogleda u pojavi "plemstva funkcije" oko 1240. godine. Uslijed takvih pritisaka, kada vojni poziv i stil života utemeljen na bogatstvu više nisu mogli biti karakteristike koje su izdvajale plemstvo kao zaseban privilegirani stalež, nasljednost izbija u prvi plan kao jedina i prava odlika plemstva.

Ovaj kratki i jezgroviti pregled knjige ne otkriva niti može otkriti puno od sadržaja djela, a ni umješnosti i bogatstva detalja s kojima je Duby pristupao svakom problemu i svakoj napisanoj stranici. No, ovdje nije riječ samo o zadovoljstvu samog čitanja knjige, već i o mogućnosti da se vratimo na sam izvor Dubyjeva rada, ali i da puno bolje shvatimo, bez obzira na to što su mnoge Dubyeve teze danas ispravljene i odbačene (ili možda baš zato), stanje medievističke historiografske produkcije danas.

Antun Nekić

Svetislav Vučenović, *Graditeljstvo Kotora*, Pomorski muzej Crne Gore Kotor, Kotor 2012., 503 str.

Opsežno djelo *Graditeljstvo Kotora* arhitekta Svetislava Vučenovića nastalo je kao rezultat sustavnog višegodišnjeg proučavanja Kotora, provedenog nakon razornog potresa 1979. godine. Istraživanja su izvršena u okviru djelatnosti Opštinskog zavoda za zaštitu spomenika kulture Kotor (od 1992. godine Regionalnog zavoda) i Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture Srbije, a rezultati su predstavljali podlogu za Urbanistički projekt Kotora, kao i za brojne revitalizacije pojedinih zdanja (palača, kuća, utvrđenja).

Knjiga započinje sažetim predgovorom (3), sadržajem (5-10) i uvodom (11-12). U prvoj većoj cjelini, naslovljenoj *Urbani razvoj* (13-202), izložena je graditeljska prošlost Kotora od najstarijih vremena do suvremenog doba. Cjelina započinje izlaganjem o najstarijim tragovima